

Võlatunnistus ja tagatise andmine¹

Irene Kull

Tartu Ülikooli tsiviilõiguse dotsent

1. Võla tunnistamine ja eraautonoomia põhimõte

Eesti võlaõigusseadust on iseloomustatud kui kaasaegset seadust, millest võib leida hilis-modernse võlaõiguse mõjutusi samaaegselt instituutidega, mille sisu on muutumatuna püsinud juba vähemalt sajandi. Eialgu võõrana tundunud siirded teistest õigussüsteemidest on hakanud omaseks saama ja saanud rahvusliku sisu. Võlatunnistus kui minu tänase ettekande põhiteema on üks nendest õiguse instituutidest, mis on läbi elanud mitmeid edasiarendusi Rooma õigusest alates. Oma arengulugu on sellel instituudil ka Eesti õiguses, mida on huvitav jälgida, lähtudes eelkõige võlaõiguse üldpõhimõtetest nagu eraautonoomia ja usalduspõhimõte.

Võlaõigusseaduse koostamisel seati eesmärgiks kujundada ühiskonnaliikmete käitumist, anda tegelik sisu õiguse põhimõtetele ning tagada majanduskäibe jaoks oluline õigusliku regulatsiooni läbinähtavus ja efektiivsus. Üheks uueks võlaõiguslikuks vahendiks selle eesmärgi saavutamisel on kindlasti võlatunnistuse instituut.

Eraautonoomia põhimõte ütleb meile, et võlasuhte pooled on vabad määrama võlasuhte sisu seaduse või lepinguga seatud piirides. Poolte vabadus teatud kokkuleppeid sõlmida on piiratud ka usaldusega teise poole tahteavalduste ja käitumise suhtes, mis võimaldab omakorda tagada õigluse lepingulistest suhetes. Kui võlasuhte pooled on oma suhte vormistanud võlatunnistusena, siis on nad realiseerinud seadusega tagatud lepinguvabadust eraautonoomia põhimõtte raamides. Lepinguvabadus realiseerumiseks lepingupoolte tahte vastu tuleb see tahe välja selgitada. Tahte olla teatud viisil õiguslikult seotud selgitatakse hilis-modernses lepinguõiguses välja objektiivsele usaldusteooriale tuginedes, st. lähtudes sellest, mida võis lepingupoole käitumisest ja tahteavaldustest teine pool välja lugeda, hinnates poolte tahet kahtluse korral objektiivselt ehk siis poolte tahteavaldusi ja käitumist mõistliku isiku positsioonist hinnates. Usaldusteooria üksi ei ole aga piisav vahend poolte ühise tahte kindlakstegemisel, sest ainult ühe poole usaldus tahteavalduse teatud sisu suhtes ei võimalda tõsikindlalt väita, et just selline oli ka teise poole tahe. Tulenevalt regulatsiooni üldsõnalisusest tuleb arvestada eelkõige poolte autonoomiaga kujundada omavahelisi õigussuhteid efektiivselt ja kooskõlas konkreetsetest asjaoludest tulenevate huvidega.

2. Võlatunnistuse õiguslik olemus

VÕS § 30 lg 1 järgi on võlatunnistus leping, millega lubatakse kohustuse täitmist selliselt, et lubadusega luuakse iseseisev kohustus või millega tunnistatakse kohustuse olemasolu. Sama paragrahvi lõike 2 järgi peab kohustatud isiku antud võlatunnistus olema kirjalikus vormis, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Nendest sätetest tuleneb, et võlatunnistus on kohustatud poole kirjalikult esitatud tunnistus võla olemasolust. Seaduse kohaselt piisab ainult kohustatud poole tahteavaldusest, teise poole nõusolekut vaja ei ole². Vormi vajab ainult kohustuse võtnud isiku tahteavaldus, õigustatud poole nõusoleku

¹ Palun käesoleva ettekande teksti viitamisel allikana mitte kasutada.

² Vt Riigikohtu otsus 3-2-1-101-04.

väljendamiseks võlatunnistuses sisalduvaga piisab ka ainult nõude esitamisest kohustatud poole vastu. Esmakordselt analüüsis Riigikohus võlatunnistuse õiguslikku olemust 2004. aastal, viitamata seejuures võlatunnistuse kahele liigile. Rõhutati sõltumatust aluseks olevast võlasuhtest ning eesmärki kujundada ümber tõendamiskoormis ning lihtsustada sissenõudmist. 2005. aastal tehtud Riigikohtu otsusest võib välja lugeda, et VÕS §-s 30 sätestatud võlatunnistuse järgi tekib alati abstraktne iseseisev kohustus, mis iseenesest võlaõiguslikku alust ei vaja³. Otsus konkreetses asjas sai üldisema tähenduse ja kitsendas oluliselt võlatunnistuse funktsioone ning poolte tahteavalduste tõlgendamisevõimalusi. Ilmselt liiga piiratud tõlgendust dokumentidele, milles väljendatakse soovi tunnistada võlga või endale mingi kohustus korrigeeris Riigikohus 2006. aastal, märkides et mitte igasugune võlatunnistus ei ole konstitutiivne, s.t et VÕS § 30 reguleerib ainult ühte võimalust võlatunnistuse andmiseks, selle kõrval võivad aga pooled näha ette ka teistsuguseid õiguslikke tagajärgi.

Konstitutiivne võlatunnistus VÕS § 30 mõttes on Eesti õiguses uus nähtus. Sarnased instituudid nagu novatsioon, võlasuhe laenuks vormistamine, täitmise asendamine, garantii tsiviilkoodeksi tähenduses ja kompromiss olid kausaalsed võlalubadused või –tunnistused, mille kehtivus sõltus aluseks olevast võlasuhtest ja võimaldasid võlgnikule kaitset vastuväidete näol aluseks oleva võlasuhte puudumise või lõppemise kohta. Konstitutiivset võlatunnistust iseloomustab poolte tahe luua iseseisev kohustus kõrvuti kohustusega, mida tunnistatakse, st kehtima jäävad kohustused mõlemast võlasuhtest. Konstitutiivse võlatunnistuse võtmisega ei asendata täitmist (VÕS § 89 lg 2), küll aga loetakse konstitutiivsest võlatunnistusest tuleneva kohustuse täitmisega täidetuks ka esialgne kohustus (VÕS § 89 lg 2 ls 2). Kokkuleppe sisu tuvastamisel tuleb kokkulepet tõlgendada arvestades kokkuleppe asjaolusid ja eesmarke. Nt võib tühise tehingu TsÜS § 84 alusel lugeda abstraktseks võlatunnistuseks, kui poolte sellekohane tahe on tuvastatud st võib eeldada, et nad oleks selle tehingu teinud ka soovitud tehingu tühisusest teadlik olles. Võib arvata, et pooled soovisid leppida kokku abstraktses võlatunnistuses, kui selles ei mainita aluseks olevat võlasuhet või tehakse seda väga üldsõnaliselt. Aga seda võib ainult eeldada, kuid kindlasti ei ole see piisav argument kokkuleppe lugemiseks abstraktseks võlatunnistuseks. Kui lepingu sõlmimise asjaolud ja dokumendi väljaandmise eesmärk viitavad konstitutiivsele võlatunnistusele, siis on määravaks tuvastatud ühine tahe (VÕS § 29). Vaidluste vältimiseks võlatunnistuse õigusliku olemuse üle tuleks lepingus otse märkida, et tegemist on võlatunnistusega § 30 tähenduses, millele võib lisada tingimuse, et võlgnik loobub igasugustest vastuväidetest aluseks olevast võlasuhtest.

Võlatunnistus majandus-kutsetegevuses vajab tavaliste lepingupartnerite ja tarbija-majandus-kutsetegevuses sõlmitud võlatunnistusega võrreldes vähem tõendeid selle kohta, et pooled on silmas pidanud just abstraktset võlatunnistust, mis nende tõendamiskoormist vähendaks ja tagaks kiire ning vastuväideteta sissenõudmise. Nt saldotunnistus vastastikuste arvelduste korral on oma olemuselt negatiivne võlatunnistus (vt seadus), seadusest aga ei tulene otseselt, kas tegemist on abstraktse või konsensuaalse võlatunnistusega. Praktika rahvusvaheliste kaubandustehingute tõlgendamisel viitab eeldusele, et igasugused dokumendid, milles tunnistatakse võlga, tuleb majandus-

---

³ Riigikohtu otsus 3-2-1-146-05.

kutsetegevuses tõlgendada võlatunnistusena, mis ei sõltu aluseks olevast võlasuhtest, kui vastupidine ei ole tõendatud⁴.

Kuna iseseisev abstraktne kohustus ei vaja iseenesest võlaõiguslikku alust ning isegi kui võlatunnistusega tunnistatakse tehinguga võetud kohustuse olemasolu, ei sõltu võlatunnistuse kehtivus selle võimalikuks aluseks oleva tehingu kehtivusest ning võlgnik ei saa sellest tulenevale nõudele esitada vastuväiteid, mis tulenevad võlatunnistuse aluseks oleva suhte puudumisest või tühisusest⁵. Võlatunnistuse välja andnud pool võib juhul, kui võlatunnistusega loodud kohustust majanduslikus mõttes tekkinud ei ole, võlatunnistuse alusel sooritatut alusetu rikastumise sätete järgi välja nõuda (VÕS § 1028 lg 1, § 1032 lg 1)⁶. Alusetu rikastumise vastuhagi võib esitada ka siis, kui võlatunnistusest tulenev nõue on kohustatud poole vastu juba esitatud. Alusetu rikastumise nõude sisuks on sellisel juhul nõude tagasiandmine. Kui võlatunnistuse saanud isik annab selle edasi kolmandale isikule, ei teki alusetu rikastumise nõuet kolmanda isiku vastu, vaid lepingu poole vastu, kellelt võib lisaks rikastumise väljaandmisele nõuda ka nõude esitamise takistamist ja kahju hüvitamist. Kui võlatunnistust omav pool väidab, et tegemist on iseseisva kohustusega, võib teine pool tõendada, et tal puudus tahe iseseisvat võlasuhet luua, kuid ta ei või tugineda aluse puudumisele. Alusetu rikastumisele võib menetluses tugineda ka kui vastuväitele. Võlatunnistuse praktiline tähendus seisneb seega eelkõige tõendamiskoormise ümberpööramise ning tõendamise lihtsustamises. Tõendamiskoormis lasub konstitutiivse võlatunnistuse korral võlausaldajal⁷. Eeldatakse, et võlatunnistuses lubatud kohustus tuleb täita ja et sellel kohustusel on majanduslik või mõni muu alus, mis õigustab võlatunnistusest tuleneva nõude rahuldamise.

Deklaratiivse võlatunnistuse erinevus konstitutiivsest seisneb eelkõige selles, et võlgnik ei võta endale uut sõltumatut ja abstraktset kohustust võlausaldaja ees. Nt vaidluse või ebaselguse korral võlasuhte sisu suhtes, või võlasuhte olemasolu üle tervikuna. Selle olemuslikuks tunnuseks on sõltuvus aluseks olevast võlasuhtest. Deklaratiivseteks võlatunnistusteks on käendus, võla ülevõtmine, pandilubadus. Deklaratiivne võlatunnistus võib sisaldada kompromissis, kus kinnitatakse olemasolevat võlga, tugevdades tunnistust ja välistades vastuväited, millest võlgnik teadis või teadma pidi. Samas võimaldab deklaratiivne võlatunnistus siiski tugineda aluseks oleva võlasuhte tühisusele, sest tunnistatud võla puudumisel on poolte tahte kohaselt eelduslikult välistatud ka deklaratiivse võlatunnistuse kehtivus. Nt liiklusõnnetuse järel koostatud kokkulepped kahjude hüvitamise kohustuse või mingi rahasumma maksmise kohta ei ole eelduslikult võlatunnistused vaid pigem asjaolude kirjeldused. Ilmselt ei saa eeldada, et pooled soovisid loobuda kõikidest vastuväidetest aluseks olevast võlasuhtest ehk siis kahju õigusvastasest tekitamisest või veelgi enam – ka selle võlasuhte olemasolust.

---

⁴ Swiss Federal Supreme Court (*Schweizerisches Bundesgericht*) 17 October 2000 [4C.422/1999/rnd] <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/001017s1.html>

⁵ Vt Riigikohtu otsused 3-2-1-101-04, 3-2-1-146-05.

⁶ Vt Riigikohtu otsused 3-2-1-101-04 p 29 ja 3-2-1-146-05 p 24.

⁷ Riigikohtu otsus 3-2-1-69-06.

Oluline on õiguspraktika jaoks eelkõige Riigikohtu seisukoht, mille kohaselt eeldatakse võlatunnistuse deklaratiivsust, kui võlausaldaja, kes võlatunnistusele tugineb, ei tõenda selle abstraktsust. Seega peab just võlausaldaja hoolitsema selle eest, et tõendamine oleks võimalik. Eelkõige võivad pooled oma sellekohast tahtet väljendada viitega võlaõigusseaduse §-le 30. Poolte tahte tõendamisel võib tugineda ka tavadele ja praktikale, muudele asjaoludele, mis viitavad sellekohase tahte põhjendatusele VÕS § 29 lg-s 5 sätestatud juhiseid arvestades. Ainuüksi viide aluseks olevale võlasuhtele ei ole tõend poolte tahte leppida kokku deklaratiivses võlatunnistuses, kuid kindlasti loob sellekohase eelduse.⁸ Oluline on poolte tahte tuvastamine, et kindlaks teha, kas võlatunnistuse kehtivust sooviti seada sõltuvusse aluseks oleva võlasuhte kehtivusest või tehti viide mingil muul eesmärgil. Lisaks peab kindlasti tuvastama ka seda, kas pooled soovisid välistada igasuguseid vastuväiteid aluseks olevast võlasuhtest või ainult kehtivussõltuvust.

Pooled võivad aga juba algselt kokku leppida, et võlatunnistus on kehtivussõltuvuses aluseks olevast võlasuhtest või lubada sellele tuginevaid vastuväiteid võlausaldaja nõude vastu. Sellisel juhul on võlatunnistuse eesmärk üksnes kinnitada olemasolevat kohustust või uue kohustuse võtmist, lihtsustades siiski võla sissenõudmist. Üldjuhul on deklaratiivse võlatunnistuse põhiliseks tagajärjeks tõendamiskoormise muutmine selle ülekandmisega võlgnikule ja võlgniku loobumine vastuväidetest võlale, koos sellega ka võla sissenõudmise lihtsustamine. Deklaratiivseks võlatunnistuseks on eelkõige VÕS § 396 lg-s 2 sätestatud võimalus vormistada igasugune võlgnevus laenuna⁹. Võlatunnistuse abstraktsuse ja kausaalsuse tuvastamine on oluline ka vorminõuete kindlaksmääramise seisukohalt, sest kui käsitleda võlakohustuse vormistamist laenuna tagatisena, tuleb kohaldada VÕS § 11 lg-t 3, mille kohaselt peab tagatis olema põhikohustusega samas vormis, kui seadusest või lepingust ei tulene teisiti.

3. Piiritlemine

Võla tunnistamine kohustusena maksta rahasumma või teha mingi tegu võib olla tõlgendatav mitte ainult abstraktse või kausaalse võlatunnistusena. Üheks võimaluseks on tõlgendada ühepoolset kirjalikku lubadust novatsioonina. Kui Rooma õiguses nimetati igasugust lepingu muutmist novatsiooniks, siis kaasaegses õiguses on mitmed algselt novatsioonina tuntud kokkulepped muutunud iseseisvateks õiguse institutideks (nt võlausaldaja ja võlgniku vahetumine lepingus, lepingulise kohustuse asendamine jne). Otsuses 2003. aastast on Riigikohus defineerinud novatsiooni kui kokkulepet, millega lõpetatakse vana võlasuhe täielikult¹⁰. Sellisel juhul lõpevad nõuded esimesest lepingust ja alles jäävad ainult vastuväited, mis tulenevad uuest kokkulepest. Novatsiooniks ei ole viidatud Riigikohtu otsuse kohaselt VÕS § 396 lg-s 2 sätestatud võimalus vormistada

⁸ Vt Riigikohtu otsus 3-2-1-21-06, p. 17.

⁹ Riigikohtu otsus 3-2-1-69-06. Oluline on siinkohal viidata eelpoolnimetatud Riigikohtu otsuse p-le 15, milles on analüüsitud vorminõuete kohta tehtud lahendeid, mis tuginesid TsK regulatsioonile. Nimelt on selles otsuses leitud, et Riigikohtu varasem kohtupraktika, mis tugines tsiviilkoodeksile ja tunnustas notariaalselt tõestatud lepingust tuleneva võla tunnustamist muus vormis (vt nt Riigikohtu 10. novembri 2003. a otsuse 3-2-1-127-03 p 30 ja 14. novembri 2003. a otsuse 3-2-1-130-03 p 10), on võlaõigusseaduse järgi asjakohane üksnes juhul, kui tegemist on konstitutiivse võlatunnistusega

¹⁰ Riigikohtu otsus 3-2-1-127-03.

tekkinud võlakohustus laenuks¹¹. Silmas tuleb pidada, et ka novatsiooni korral võib olla tegemist abstraktse või kausaalse kokkuleppega. Kausaalne novatsioon ei oma vorminõudeid, abstraktne aga peab olema vastavuses võlatunnistusele kehtestatud vormiga. Novatsiooni õiguslikud tagajärjed saavad ainult siis, kui pooled on sellekohast taht lepingus otse väljendanud.

Kui lubadus midagi teha antakse täitmise asendamise eesmärgil, tuleb lähtuda VÕS § 89 lg-st 2. Täitmise asendamiseks ei loeta uue kohustuse võtmist täitmise eesmärgil, sest täitmise asendamisel ainult muudetakse olemasoleva võlasuhte sisu¹². Täitmise asendamist eristab novatsioonist asjaolu, et erinevalt novatsioonist ei toimu asendamise korral eelmise võlasuhte lõpetamist. Samas ei saa välistada, et kohustuse asendamis kokkuleppe tegelik eesmärk on uue kohustuse loomine, mis siis võib olla kas deklaratiivne võlatunnistus (nt laenuleping VÕS § 396 lg 2 järgi), novatsioon või kompromiss.

Võlatunnistusega võib olla oma sõnastuselt sarnane garantiikohustusega, mis võetakse võlausaldaja ees garanti ühepoolse tahteavaldusega (VÕS § 155 lg 1). Ka garantii puhul on tegemist abstraktse kohustusega, kuid erinevalt võlatunnistusest on garantii puhul tegemist teise isiku – põhivõlgniku kohustuse täitmise lubadusega. Kui kohustuse võtmisel võlausaldaja ees viidatakse kellegi teise kohustusele, ei ole tegemist võlatunnistusega VÕS § 30 mõttes. Võlatunnistuse võib anda ka eesmärgiga kohustusega ühineda (VÕS § 178 lg 1).

Kompromissi raames võla tunnistamisel on tegemist samuti olemasolevate õiguste ja kohustuste asendamisega, mille raames võidakse uus kohustus vormistada võlatunnistusena¹³. Kompromissi puhul eeldatakse, et kompromissilepingu tagajärjel loobuvad lepingupooled oma nõuetest ning omandavad kompromissilepingu alusel uued õigused (VÕS § 578 lg 2). Kui pikendatakse maksetähtaega, siis ei tähenda see veel nõudest loobumist, kui maksegraafiku koostamise käigus ei ole mingitest nõuetest loobutud.

4. Kokkuvõte

Võlatunnistus kui lepinguvabaduse põhimõttest tulenev vahend võlasuhete efektiivseks ja paindlikuks kujundamiseks täidab oma eesmärgi ainult siis, kui poolte tahte tõlgendamisel arvestatakse poolte tegelikku tahte väljaselgitamisel mitte ainult nende poolt kokkuleppes otse väljendatud, vaid ka tahteavalduste objektiivse tõlgendamise põhimõtteid. Kohtutel tuleb võlatunnistuse instituudi täitmisel konkreetse sisuga tagada poolte autonoomia ja tahtevabadus, kaaludes seejuures õiguslike argumentide kõrval ka selle vahendi sotsiaalset tähendust ning oma otsuse mõju ühiskonna õiguskultuurile ja tavadele.

---

¹¹ Riigikohtu otsus 3-2-1-69-06.

¹² Riigikohtu otsus 3-2-1-21-06.

¹³ Riigikohtu otsus 3-2-1-148-04. Vt kompromissi tähenduse kohta ka nt Riigikohtu 22. detsembri 2004. a otsust tsiviilasjas nr 3-2-1-148-04, p-d 17 ja 19.